

עלים

עלון שבועי משלחן מערכת מכון עלה זית

שנה שישית: גליון יח | פרשת בשלח | י"ג שבט ה'תשפ"ו

עלה זימון

צירוף לזימון בקדשי קדשים

ע"פ גליונות הגאון רבי דוב לגדו שליט"א, מתוך קובץ אהל זימון על עניני זימון יצ"ל ע"י כולל אהל נחום נערך ע"י הרב מאיר צבי קליין שליט"א

כתב בשער הציון (סימן קצג ס"ק כא) כשכדי להתחייב בזימון, ישיבה במקום אחד בעי כוללי עלמא". ויש להעיר מדברי הרמב"ם (פרק ה מהלכות ברכות הלכה ו) שכתב וז"ל, הכל חייבין בזימון וכו' אפילו כהנים שאכלו קדשי קדשים בעזרה, עכ"ל. ולכאורה כיון דאין ישיבה בעזרה ליכא צירוף לדעת השער הציון. ויש לדון שתלוי בשתי דרכים בתוספות (יומא כה, א ד"ה אין), דלמש"כ "אי נמי וכו' דמותר לישב ולאכול קדשים בעזרה", לפי דבריהם שפיר יתכן שגם ככהנים שייך ישיבה.

הערת המערכת: כבר עמד בזה בפרי מגדים (סימן קצו אשל אברהם ס"ק א), ותיירץ באופן אחר משל הגאון שליט"א. וז"ל, ומיהו באין ישיבה בעזרה כו', ניזיל ונאכל בדרך פלן הוה קביעות (ברכות מב, ב), עכ"ל. וכוונתו מבוארת, דכה"ג שאומר ניזיל ונאכל בדרך פלן שייך קביעות אף בלי ישיבה.

מור הגר"ד לגדו שליט"א עם מורנו הגר"מ קוטלר שליט"א

עלה כלל

לפי שהוציא עצמו מן הכלל

ע"פ קובץ אור מזהיר, פרשת בא - ח' שבט, מאת הרה"ג ר' מרדכי הלל זלמן ראטה שליט"א

וחמשים עלו בני ישראל מארץ מצרים (יג, יח).

כתב רש"י בשם מכילתא (מסכתא דפסחא פרשה יב) "אחד מחמשה יצאו וארבעה חלקים מתו בשלשת ימי אפילה". והדברים מתמיהים, על מה ולמה מתו רוב גדולי ישראל. אבל מצד שני יש להקשות להיפך. משה רבינו פעל והשתדל שגם הערב רב יצאו ממצרים. ומי היו הערב רב? מובא במדרש (בראשית רבה צא, ה) שיוסף הצדיק חקק חוק שגם המצריים ימולו כדי שלא יתביישו היהודים, והרבה גוים אכן נימולו, בייחוד מצד שיוסף היה משנה למלך ע"י שנימולו נעשו מקורבים לכלל ישראל - משפחת המלוכה. אך פרעה גזר על הגוים שיפסיקו למול את עצמם, וכשיצאו ממצרים השתדל משה רבינו אצל השי"ת שיצאו איתם כל מי שמל את עצמו. וא"כ מתעצמת התמיהה, שמונים אחוז מכלל ישראל נשארו במצרים, ואילו כל הערב רב יוצאים - מה ההגיון בזה. התשובה היא, שהתנאי הראשון לצאת ממצרים הוא להרגיש שייכות לכלל ישראל. ולכן הערב רב שלמעשה הרגישו כחלק מכלל ישראל, זכו מחמת כן להיגאל עמם.

מסופר שאחרי שהשתמדו הפראנקיסטן רח"ל, היתה שמחה אצל היהודים, מפני שהפראנקיסטן עשו צרות גדולות לכלל ישראל. אבל הבעש"ט הק' בכה ואמר: אם יש לאדם אבר פצוע ורצוף, כל זמן שהוא קשור אל הגוף, אפילו אם האבר במצב של חולי מסוכן עדיין אפשר לרפאותו, אבל אם חותכים את האבר אין לו שום רפואה וארוכה. - אם יהודי אינו מרגיש מקושר לכלל ישראל אין לו תקוה, אבל אם הוא מרגיש חלק מהכלל יש לו תקוה.

הגה"צ רבי אלחנן היילפרין זצ"ל כתב בצוואתו, שהוא מבקש מכל נכדיו שימשיכו לילך בדרך הבעש"ט, ואפילו שבזמננו אין זו הדרך האמיתית של הבעש"ט כבשנים קדמוניות, ודרכנו רק דומה לזה הדרך, ואפילו פעמים רק דומה לדומה, בכל זאת יש לילך בה, "והמתחמקים מזה מפסידים יותר ממה שמרויחים". ולענייננו יש לומר שכולנו צריכים להיות מחוברים אל הכלל, גם אם היא לא שלמה בעינינו וגם אם יש לנו השגות עליה.

תפקיד האדם שיהיה לו שייכות לחבורה של יראי השם - גם אם יש להם חסרונות. יודעים ומכירים אנחנו שיש מעלות וחסרונות, אבל צריך להדגיש רק את המעלות ולא לחפש כל חסרון. כשאדם הוא חלק מן הציבור זה עוזר לחינוך הילדים, שהם לא מבינים בדיק החילוק בין לראות חסרון ובין טענה על הכל.

הוספת המערכת: ביסוד דבריו של הרב שליט"א שזכו לגאולה מחמת השתייכותם לכלל, יש להביא מענין לענין דברי הדבר אברהם (חלק הדרוש מעמ' 17) שהראונו הרב העשי בלומנפרוכט שליט"א שכתב, שמצד רוחניותו של בני ישראל לא היו ראויים לגאולה, מפני שהללו עובדי ע"ז והללו, אולם בכל זאת נשמרו בלבבם מרוח אבותיהם הקדושים ונשמרו בלבבם רוח האחדות, וזה התבטא במיאונם לשנות את שפתם ושמותיהם בכדי להיבדל ע"י מן המצרים לחטיבה בפני עצמה מיוחדת ונבדלת, עיי"ש שהארין. ומבואר שענין שלא שינו את שמם וכו' אינו בגדר "זכות" אלא הוא רק הכשר בעלמא. וכמעט קרוב לשונו לדברי הג"ד יעקב קמנצקי זצ"ל שהובאו במאמרו של הרב הלל שמעון שימאנאוויטש בעלים פרשת בא - ובגדר שני נביאים מתנבאים בסגנון אחד, אלא שלשון הדבר אברהם אינו מדגיש ענין הלאומיות כמו האמת ליעקב, עכ"ד הרב בלומנפרוכט.

הגר"צ ר' אלחנן הלפרין זצ"ל עם הגר"ש וואנר זצ"ל ויבלחט"א כ"ק אדמו"ר מצאנז שליט"א

ובענין מש"כ במעלת הערב רב שהצטרפו לבני ישראל, יש להעיר שבגליון פרשת דברים תשפ"ב הבאנו דברי מורינו ראש הישיבה הגר"ר אריה מליקאל קוטלר שליט"א בענין גירות של גר קטן בלי קבלת המצוות. ובגליון שלאחריו (בלק תשפ"ב) ציין הרב בנימין קילסון שליט"א לדברי רבי צדוק הכהן זצ"ל בצדקת הצדיק (אות נד הנדפס מכת"י) וז"ל, עיקר היהדות בקריאת שם ישראל, כמו שנאמר זה יאמר לה' אני וגו' ובשם ישראל יכנה שלא יהיה לו רק מעלה זו שמכונה בשם ישראל די. ומצינו בריש פרק כלל גדול... גר שנתגייר בין האומות... שלא ידע כלל מכל התורה ובמה הוא גר... רק בקריאת שם ישראל די. ובוה יובן מה דיהרג ואל יעבור על המרת דת להיות ישמעאל אעפ"י שהם אין עובדים עבודה זרה אפילו בשיתוף כנודע וכן נזוהרים על גילוי עריות ושפיכות דמים ואין כופין כלל על אותן שלש עבירות דיהרג ואל יעבור, אבל המרת שם ישראל לבד זה שקול ככל התורה כולה וכנגד עבודה זרה גילוי עריות ושפיכות דמים ועיין ברדב"ז מזה, ולכן גם אצל ההמון הוא פסול משפחה שיש מומר במשפחה ואין חוששין אם יש בה רשע גמור העובר על כל עבירות שבתורה כל זמן שלא המיר וכן דורות הראשונים היו עובדים עבודה זרה ומכל מקום שם ישראל לא המירו ועל זה נאמר חבור עצבים אפרים הנח לו שהם בחיבור אומה אחת ולא נתפרדו להתחבר עם הגוים ולהיות בכללם, עכ"ל.

הזמנים לעיר לייקוואוד יצ"ו, נערכו ע"י הרב משה ברוך קופמאן שליט"א		ליל שבת		ערב שבת	
5:58	זמן כוכבים קטנים רצופים (6.5 מעלות)	8:56/9:38	סו"ז קרי"ש מג"א (לפי האופק) וגר"א וגר"ז	12:41	מנחה גדולה (גר"א חצי שעה שוה לחומרא)
6:27	ע"ב דקות	10:01/10:29	סו"ז תפילה מג"א (לפי האופק) וגר"א וגר"ז	2:41	ט' שעות (להתחלת סעודה)
6:38	צאה"כ ר"ת לחשבון 16 מעלות	12:10	חצות (סעודת שבת להב"ח)	3:07	מנחה קטנה (לאיסור מלאכה)
6:45	אכטיל (צ' דקות)	5:14	שקיעת החמה	4:35	פלג המנחה (מג"א כפי האופק)

ראיתי מה שכתב הרה"ג ר' הלל שמעון שימאנאוויטש שליט"א בגליון פרשת בא אודות ענין "לא שינו את שמם", ואם יש איסור בדבר להקרא בשמות העכו"ם, ונהגייתו מאד מדבריו, כרגיל.

ראיתי לנכון לציין להא דאיתא בגמ' גיטין (יא:): "גיטין הבאים ממדינת הים ועדים חתומים עליהם אף על פי ששמותיהן כשמות עובדי כוכבים כשירין מפני שרוב ישראל שבחו"ל שמותיהן כשמות עובדי כוכבים". ומקורו בתוספתא גיטין (פ"ו ה"ו) בשנוי לשון קצת. ומבואר מזה דגם בזמן התנאים כבר נהגו רוב ישראל שבחו"ל בשמות העכו"ם, ולא מצאתי כעת לשום א' מן המפרשים שיתקשה בזה, דלכאורה נמצא דרוב ישראל שבחו"ל בזמן התנאים עשו שלא כדת. [ואע"ג דמשמע דרק בחו"ל היה כן ולא בא"י, י"ל מפני שהיהודים שבא"י בהיותם עדיין על אדמתם, ולא בארצות הגוים מעורבין ממש ביניהם, קיימו עדיין שמותיהם יהודיים כימי קדם]. הערת המערכת: גם בארץ ישראל מצינו שבנו של רבי יוסי נקרא ורדימוס (בנדרים פא, א ראה ירושלמי שבעות פ"ח ה"ה). ובירושלמי (תרומות מב, א) מצינו אמורא בשם רבי חייא בר טיטוס.

ותכן לומר דכל הענין של "לא שינו את שמם" אינו אלא מדה טובה בעלמא, וכמו "לא שינו את לשונם" דלכאורה אינו אלא מילתא דחסידותא וגדר יתירתא שלא להתערב בין האומות. וכן נר' מלשון המדרש רבה פר' נשא: "ג' מדות טובות שהיו בידן של ישראל במצרים ובזכותן נגאלו שלא שינו את שמם ולא שינו את לשונם ושגדרו עצמם מן הערוה" [ועי' משך חכמה פרשת בא על הפסוק ואתם לא תצאו איש וגו']. הרי דכ"ז היה מטעם סייג וגדר, ומדה טובה בעלמא, אמנם איסורא לא רכיב עלה.

אח"כ מצאתי בס"ד בשו"ת מהרשד"ם (יו"ד סי' קצט) שכתב להוכיח מסוגיא דגיטין הנ"ל כדברינו, דע"כ אין איסור בדבר.

בברכה, מאי קליא

מידת קל וחומר - סברא או קבלה

בענין מה שהבאתם בשם הר"מ קזיס (גליון וארא) שיש מספר מסוים של ק"ו שנאמרו בסיני, ולא הוי כסתם סברא בעלמא. העירני מו"ר הג"ר שלמה הכהן קאהן שליט"א שכ"כ הנצי"ב בהקדמתו להעמק שאלה (קדמת העמק סי' ב אות ו). והעיר עליו מו"ר שליט"א ממש"כ הגרי"ז (עה"ת, בשיר השירים) שלעתיד לבוא יתרבו הדרשות ולימודים מ"ג מידות שהתורה נדרשת בהם ויהיה ענינים חדשים שלא נאמרו לעולם קודם לכן, ע"ש.

ורצוני לציין עוד דבר פלא שראיתי שכתב הנצי"ב שם בקדמת העמק (סי' ב אות י) שהתנא שחולק על החכמים שדרשו "עמוני ולא עמונית מואבי ולא מואבית" נתבטלו דבריו לגמרי ואינו נחשב כתורה, והאומר דבריו אינו מקיים מצות ת"ת, ע"ש.

איך לו, ילבת טלף קליא

תגובת הרב יהודה ראטה: לא הבאתי דברי הר"מ קזיס אלא לראיה שאין הק"ו סברא אלא מדרכי הדרשה כמו שאר מידות שהתורה נדרשת בהן, אבל מה שהכותב הבין מדבריו שיש מספר מסוים של ק"ו שנאמרו בסיני, זה אינו, שלא כתב אלא שדרך הדרשה של ק"ו ניתנה מסיני כמו שאר המידות. ולא הזכיר מאומה שיש מספר מסוים של ק"ו, ולהדיא אמרו חז"ל (פסחים סו, א) שאדם דן ק"ו מעצמו.

וכן מה שהביא מהגר"ש קאהן שציין לדברי הנצי"ב, לעני"ד הנצי"ב לא כתב אלא להסביר דברי הגמרא בתמורה (טז, א) שנשתכחו שלש מאות הלכות ק"ו בימי אבלו של משה. וכתב הנצי"ב שיש ק"ו שהם בקבלה מסיני ולאו נשתכחו, ולא כתב שיש מספר מסוים של ק"ו, שהוא כנגד גמרא מפורשת, וכאמור.

ואגב, מה שכתב הר"מ קזיס שדרך הדרשה של ק"ו ניתנה בסיני, כן היא דעת רש"י (פסחים כד, א) שהוא הלכה למשה מסיני. וכן כתב הרמב"ם בהקדמה למשנה. אולם הראב"ד כתב (בפירשו לברייתא ד"ג מידות) שהחכמים למדו כן ממה שהתורה עצמה עושה ק"ו. ודעת הנצי"ב (הקדמה להעמק דבר בראשית; העמק דבר ויקרא כה, יח; קדמת העמק חלק א אות י) שכולן נלמדו משכל עיי"ש.

בענין רבינו פטר

בענין מש"כ הרב הלל שמעון שימאנאוויטש שליט"א (גליון פר' בא) בענין שם "פטר" שמצינו לאחד מן הראשונים, והאר"ך לבאר מהות השם בפרטות ואיך הוא נקרא. העירוני בזה מו"ר הג"ר שלמה הכהן קאהן שליט"א, דהט"ז והגר"א (או"ח סי' קכח) הביאו מאח הגהות מרדכי בגיטין בשם רבינו פיטר, ושמו כתוב ביו"ד. ולכאורה זה ראה ברורה הדשם הוא Peter ואינו נקרא בסגול.

יוסף יצחק בקר, ילבת טלף קליא

בענין הנ"ל ובענין טעמו של הגרי"א הענקין לקדש הלבנה בליל שבת בביתו, ומי הוא שמעון הקלפוס

א) ראיתי בעלה לבנה' (גליון בא) פסק מחודש מהגר"א הענקין זצ"ל, שכאשר מקדש הלבנה בליל שבת [כגון שהוא ליל האחרון] יש לקדש לכתחילה בתוך ביתו ובצינעא. והובא שם בהערה מאת הרה"ג ר' דניאל אשר קליינמן שליט"א טעמו של הגרי"א הענקין משום שיש חשש ריקודין כאשר מקדש ברחוב, כמבואר בשער הציון. אבל כנראה אין זה טעמו של הגאון הנ"ל ולא מרומז בדבריו כלל לדברי השער הציון. ואדרבה, לטעמו של השער הציון שאינו אלא גזירה בעלמא קשה לגזור כל כך שיעשה המצוה בדיעבד בביתו. ועוד הא יכול לעשות ריקוד גם בביתו. ולכאורה העיקר כהערה"ש שאינו אומר רק הברכה ותו לא, וממילא אין לחוש לריקודים כיון שאינו אומר כל הסדר. ולכן נראה שהגרי"א קאי על הטעם שהביאו המקובלים כי קידוש לבנה מעין קבלת השכינה ואינו נכון לקבלו בשבת, או מחמת שהוא חוץ לתחום או מחמת שזה פגם בקדושת השבת. ולכן יעץ הגרי"א הענקין לקדשו בבית. ואע"ג שהדרך לקדש הלבנה בחוץ, מ"מ יש לומר כי עיקר טעם זה מחמת שיוצאין לקבלת השכינה. לכן בשבת ויו"ט דאדרבה יוציאה לחוץ אינו נכון כל כך, ממילא עדיף לקדש בביתו. וכל זה רק לשיטת הגרי"א, אבל למעשה לא שמענו שנוהגים כן. ואולי נוקטים עיקר הטעם כשער הציון מחמת ריקודין ולכן אין צריך לחוש כל כך, בפרט שאינו אומר רק הברכה.

ב) במאמרו בעלים פרשת בא רמז ידידי הרב הלל שמעון שימאנאוויטש שליט"א בקיצור נמרץ

לפולמוס של 'שמעון כיפא' שיש אומרים שזהו שמעון הקלפוס שמת בט' טבת והוא פטרוס שעשה לשם שמים, לכאורה המעיין במקורות יראה שמצד חשבון השנים אי אפשר לומר שהם היו איש אחד. ואפילו אם נסמוך על דברי ספר תולדות ישו שזה מקור דבריהם, שם מבואר ששמעון זה היה אחי אמו של הנוצרי והיה זקן, ולא פטרוס תלמידו. ויותר נראה ששמעון הקלפוס הזה היה בימי רבן גמליאל דיבנה שחי חמשים שנה אחר פטרוס, והיו הנוצרים מתגברים בימיו, עד שהוצרך ר"ג לתקן 'ברכת המינים' להפרידם מעל ישראל. ובדברי הימים שלהם נמצא אחד ששמו Simeon of Colpas והיה בישוף בירושלים, והוא כנראה שמעון הקלפוס. [הוספת המערכת: הראנו הרה"ג ר' אלעזר מרדכי ברוידיא שליט"א את דברי ספר החסידים (אות קצא) עיי"ש.]

ג) ומה שהביא מספר עמק הבכא שנהרג רבינו פטר עקה"ש ביום עש"ק חוקת ד' תמוז בשנת תתנ"ו במסע הצלב. אציין שמגלגלין חובה ליום חייב. ואחר מאה וחמשים שנה ביום זה היה שריפת שקולה כשריפת בית אלקינו, ולכן נסמכה מיתת מרים לשריפת פרה אדומה בפרשה זו, שזהו גזירת אורייתא שצדיקי הדור מתים כדי לכפר על עון הדור.

אלף ברוך קליא

תגובת הרב הלל שמעון שימאנאוויטש: מש"כ בספר עמק הבכא אינו אודות רבינו פטר בעל התוספות, כי הוא היה תלמידו של ר"ת ולא היה עדיין בחיים במסע תנ"ו, אלא הכוונה לאיש ששמו פטר, ואילו רבינו פטר עצמו נהרג בחודש אדר במסע הצלב של התק"ז כמו שזכר בספר הזכירה לרבינו אפרים בן יעקב מבנו.

ומענין לענין אתקן מש"כ שם שהג"ר יעקב קמנצקי הוא זה שהעיר משמו של רבינו פטר, הלום שמעתי מידידי הרב יחיאל רעטטער בשם בנו של הרב מרדכי שרגא שאנפעלד זצ"ל, המכונה פאביון, שבאביו אירע המעשה, והג"ר שמחה עלברג זצ"ל הוא היה הרב שהעיר על זה שאביו היה מכונה "פאביון" שאינו שם יהודי, והעיר אז הג"ר אליעזר סילבר זצ"ל משמו של רבינו פטר [הערת המערכת: יש להעיר עוד שהשם פאביון הוא תרגום של השם שרגא וא"כ אין הבדל בינו לשם פיבול שג"כ מקורו משם נכרי והוא תרגום של שרגא.]

שלא שינו לבושם במצרים

על מה שהופיע בעלון (גליון בא) בשם הג"ר יעקב קמנצקי זצ"ל שהטעם שבני ישראל היו מצויינים בלבושם במצרים הוא מצד לאומיות ולא מצד רוחניות, מסתמא הוא בא לנגד מה שכתב החת"ס פ' שמות להביא ראיה ממשא ששאר העם לא שינו בגדים. שכתב שם שדוקא משה שהיה בן בית בהיכל המלך לבש בגדי מצריים, וזו ראיה ששאר בני ישראל היו מצויינים מן המצריים בבגדיהם.

אלון סילבר, פיטסבורג

בענין שלא נזכר בחז"ל שבזכות שלא שינו מלבושם יצאו מצרים. בהגדה של פסח באר מרים להג"ר ראובן מרגליות (עמ' יז ד"ה מלמד שהיו ישראל מצויינים) כתב שמצא כן במדרש רבה דפוס ויניציא שנת ש"ה בסוף פ' בלק. ואני מצאתיה שם וגם בדפוס קושטא שנת רע"ב (אוצר החכמה), ולא כתבו שלא שינו לשונם, אבל משם ואילך השמיטו מלבושם וכתבו שלא שינו לשונם.

אן פילאין

דבר שאין לו בתקופה האחרונה שקלו וטרו בארוכה בגליון 'עלים' האם יש שורש מן הש"ס לקום לפני חתן וכלה בדרכם לחופה. ונתעוררתי לידון בדבר החדש, אולי אין עומדים לפני החתן והכלה כי אם לפני השושבינין. הדנה, הראה לי ידידי הרב העשי בלומנפרוכט שליט"א דברים נפלאים מספר מנחת יהודה (קידושין עב, ב) לרבי יהודה יודיל הלוי עפשטיין, שמבטל כלאחר יד את הענין של סנדקאות. וכתב שהוא המצאה חדשה שהמציאו בימי הגהות מיימוניות (תלמיד מהר"ם מרוטנברג) שאליהו בא לכל ברית מילה וכינו זאת בשם סנדיקי, והראשונים כמו עוד בימי הר"מ מרוטנברג לא ידעו משם סנדק כלל. וכן רבינו הגר"א ז"ל כתב שמעולם לא ראינו סנדק שמתעשר. וכל זה ברור ואמת לכל מי שיש לו עיניים לראות ולב מבין בלי משוא פנים על המנהגים החדשים שנשתרבו בישראל אחר חתימת התלמוד וימי הגאונים ופוסקים הראשונים ז"ל.

וכתב לחדש שהראשונים המציאו ענין סנדקאות כדי לבטל המנהג הרע שהזכיר מהר"ם מרוטנברג (תשב"ץ קטן סימן שצז), שהאשה היתה יושבת בבית הכנסת עם האנשים ומליון התינוק בחיקה, והרעיש כנגד זה מהר"ם "דלא אורחא ליכנס אשה מקושטת בין האנשים ובפני השכינה... ומי שיש בידו למחות ימחה והמחמיר תבא עליו ברכה ושלום". וכדי לבטל המנהג הרע שהרעיש נגדו רבו, המציא התלמיד, בעל הגהות מיימוני את ענין סנדקאות כדי שרק אנשים ישמשו בקודש ולא הנשים, עכ"ד וראה להלן מש"כ להוכיח שלא כתיאוריה זו.

ומעניין שגם הנודע ביהודה כבר רמז שאין לסנדקאות מקור בגמרא - ולכל הפחות שאין מקור למנהג שלא לכבד איש אחד פעמיים. שבשו"ת נודע ביהודה (מהדו"ק י"ד סי' פו) כשנשאל אם מותר לכבד לאדם אחד להיות סנדק בשני בניו (ראה מהר"ל ריש הל' מילה בשם רבינו פרץ והובא ברמ"א י"ד סי' רסה סי"א), כתב "אין דעתי נוחה להשיב בדבר שאין לו שורש מן הש"ס", ואף שהראשונים הביאו מדרש, מ"מ כתב הנודע ביהודה שהוא רק "כעין אסמכתא לתת טעם על מה שנמנעים מלכבד לאחד בשני בניו" ושוב האריך לסתור דברי מהר"ל, והביא שבפולין ובראג לא מקפידים ע"ז, עיי"ש. אמנם בשו"ת חתם סופר (י"ד סימן קנח) החזיק במנהג בני ישראל היוצאים ביד רמ"א ומקפידים בזה.

הביאו מדרש, מ"מ כתב הנודע ביהודה שהוא רק "כעין אסמכתא לתת טעם על מה שנמנעים מלכבד לאחד בשני בניו" ושוב האריך לסתור דברי מהר"ל, והביא שבפולין ובראג לא מקפידים ע"ז, עיי"ש. אמנם בשו"ת חתם סופר (י"ד סימן קנח) החזיק במנהג בני ישראל היוצאים ביד רמ"א ומקפידים בזה.

ענין גדול ועכ"פ, לאחר שכתב בעל מנחת יהודה הדברים הנ"ל אודות ענין **בימי התלמוד** סנדקאות, הוסיף בעל מנחת יהודה ז"ל, וענין השושבינות אשר היה בימי התלמוד לענין גדול עד שאמרו (ברכות סא, א) שיחזור גדול עם קטן בשושבינות. ובעירובין (יח, ב) מאן לגדול שיעשה שושבינות לקטן. ובדורותינו אלה כל אחד מוסר נפשו על הסנדק שלא נמצא זכר בגמרא מזה, ונהפוך הוא לענין שושבינות כמה הפליגו הם בזה. וכמה קל הדבר בעיני ההמון בדורות אלו. ונודע לי בהיותי בוואלאזין שנת תקפ"ו פ"ז שהגאון חסידא קדישא רבי זעלמלי זצ"ל שהיו ראוי לומר עליו אין זה ילוד אשה, כמפורסם בכל העולם, והוא ז"ל חיבב מצות שושבינות, והיה משיח עם החתן שיחות הדומות לשיחות חולין, והכל כדי לשמח את החתן, ומזה תדין על כל דבר הנהוג בינינו, עכ"ל.

והתעוררתי מזה ומאד דבר שראיתי לאחרונה בספר הנפלא 'קרבן פני משה' - שהוא באמת מהספרים הכי נפלאים שיצאו לאור בתקופה האחרונה - שכתב בפרשת בא (מהדורת עלה זית עמ' קיח-קיט) לפרש דברי ר"י חייט בהגהותיו לספר מערכת אלוקות (סוף פרק א) שכתב "ובכפינו הם התפילין". ולכאורה קשה, הרי אין מניחין תפילין על כף היד כי אם על הזרוע. ותירץ בספר הנפלא הנ"ל, ע"פ דברי הגמרא (ברכות סב, א) מפני מה אין מקנחין בימין אלא בשמאל... מפני שקושר בה תפילין, ע"כ. ולכאורה קשה, שאילו מצד כבוד התפילין היה לנו למנוע מלקנח בשמאל שעליה מניחים את התפילין. אלא ודאי שהעיקר הוא היד הקושרת את התפילין ועושה מעשה המצוה, ולא היד שעליה קושרים את התפילין שהיא רק פסיבית ואינה מקיימת את המצוה, עכ"ד. וזכיתי אני תודה לא-ל להיות בר מזליה בדבר הזה, ראה עלים פרשת במדבר ופרשת בהעלותך תשפ"ד מש"כ בזה.

והמשיך בעל קרבן פני משה לבאר את דברי הירושלמי אהא תתן (ביכורים פ"ג מ"ג) שעומדים לפני מביאי ביכורים, וקאמר עלה בירושלמי, מאן שעומדים לפני המת ונושאי התינוק לברית מילה, ודקדקו הראשונים שלא קאמר שעומדים לפני התינוק הנושא לברית מילה, אלא לפני נושאי התינוק, ואילו היה הנושא מי

שאסור לכבדו או נכרי, אה"נ אין עומדים לפניו. ראה שם בתוס' אנשי השם. וכן לענין נושאי המת, עכ"ד.

וע"פ יסוד דבריו יש לומר, שאין עומדים לפני החתן והכלה כי אם לפני השושבינין המובילים אותם לחופה - בדומה לנושאי התינוק, שהם עושי המצוה, ואילו החתן והכלה הם רק החפצא שבהם נעשה המצוה - בדומה לתינוק. ולפי זה אין הבדל בין חתן וכלה כי לשניהם שייך שושבינין. ובדרך הלצה יש לומר כשם שנכנס לברית כן נכנס לחופה.

שורש בראשונים אולם על מה שהמנחת יהודה ביטל במחי יד את ענין סנדקאות הראשונים ואיחר את זמנו עד בעל הגהות מיימוניות, זה אינו, שהרי כבר בספר אור זרוע (הלכות מילה סימן קז אות א) הובא המנהג בשם המדרש. ובעל אור זרוע היה רבו של מהר"ם מרוטנברג.

גם בספר רוקח (אות קח) לרבינו אלעזר מגרמיזא, שחי שנים רבות לפני בעל הגהות מיימוניות הביא בשם מדרש שוחר טוב "ברכי סנדקנים לילדים". והביא גם דברי מדרש חזית שהקב"ה נעשה שושבינו לאברהם וכוונת עמו הברית. ולפי זה ענין הסנדק דומה לשושבינין.

ולא רק באשכנז, אלא גם בפרובנס וגם דורות לפני הגהות מיימוניות כבר נודע השם סנדיקוס. שכן בהשגות הראב"ד בהלכות מילה (פרק ג הלכה א) הזכיר מנהג הסנדיקוס. והובאו דבריו באבודרהם (הל' מילה וברכותיה) שהוסיף לפרש ז"ל, ולפירושו סנדקנס בעל ברית שקורין בלע"ז פדרינו, עכ"ל.

מחזיק מלח מכסף שנעשה לרגל נישואיו של הרב יהודה יודיל אפשטיין ז"ל, מח"ס מנחת יהודה

שורשים זרים בספר הערוך לרבינו נתן, לא נמצא שום ערך למילה "סנדק", אבל בספר התשבי לרבי אליהו בחור (ערך סנדק) כתב, נוהגים לקרוא למי שמחזיק בן חבירו למולו, סנדק, ולא מצאתי הלשון הזה בשום מקום [-חז"ל]. גם בעל הערוך לא הביאו. והלועזים קורין לו בעל ברית, ובלע"ז קומפארי ובלשון אשכנז ג'ינאָפּאַר, עכ"ל.

התרגום המילולי של המילה קומפארי - compère - בצרפתית הישנה הוא אבא-משותף. וכן הוא תרגומו של המילה האיטלקית compare והמילה ג'ינאָפּאַר היא גרמנית, והכוונה בשתייהן היא למה שנקרא באנגלית godfather, וגם הלע"ז שנוצר באבודרהם פדרינו, והיינו בספרדית ובאיטלקית, הוא godfather. וראה ספר הברית (לקוטי הלכות סימן רסה אות קכא, מהדורת עלה זית עמ' רטז) שהביא עוד מקורות ע"ד זה.

ובערוך החדש (קאהוט) הביא שסנדק היא המילה ביוונית σοκιδνύσ - syndicus, ופירושו trustee או נאמן, וגם הוא הביא המילה הגרמנית Gevatte אשר פירושו פטרון. ובספר הברית (שם) העיר שלשון פטרון מצינו ברש"י (בראשית מה, ח) וישימיני לאב, שכתב לחבר ולפטרון. ובאמת גם בספר הערוך לרבינו נתן (ערך פטר - ד) הביא את הפסוק "וישימיני לאב ופירש שהוא לאדון לריבון מושל שליט, ע"כ. והיא באמת מילה מוכרת היום patron. וראה מש"כ במאמרי בפרשת בא בענין השם פטר שיש אומרים ששורשו מלשון פטרון.

וכבר העיר בספר הברית (שם אות כח) ששורש המילה קוואטער הוא מלשון ג'ינאָפּאַר. ויש להסביר לפי זה מה שנהגו עד היום שנשים לוקחות חלק בראש בכיבוד של 'קוואטער' מפני שבימי הראשונים היו נוהגות לשמש כסנדק, עד שביטל מהר"ם את המנהג, אבל השאירו להם חלק בזה.

ומזקנים אתבונן, שמעתי ממו"ז הר"ר מרדכי שימאנאוויטש ע"ה - יליד סרדהלי, שהקוואטער שלו היה דודו הג"ר דוד צבי פעטעני זצ"ל הי"ד, מח"ס מהרש"א הארוך, ומרביץ תורה בעיר פרשבורג. וסיפר לי מו"ז, שדודו היה מכנה אותו "מיין קוואטער אינגעל", וגם היה נהוג אצלם שהקוואטער הוא זה שמכין את הפשעטל לקראת הבר מצוה של ה"ילד" שלו. וכל זה עולה יפה עם משמעות השם כנ"ל.

שושבינין ושושבינים בעיקר דברי המנחת יהודה שנקט בפשיטות שיותר גדולה מצות שושבינין ממצות סנדקאות, ראה בספר הברית שם (אות קכה) שבשו"ת חיים ביד (סימן עא) נשאל ככה"ג שאירעה מצות סנדקאות ומצות שושבינין וא"א לקיים שניהם, והכריע דמאי דפגע ברישא קודם כו'.

ודבר בעתו מה טוב להזכיר כאן מש"כ בספר הברית (שם אות ככג, עמ' ריז) שיש מחזורים להיות סנדק בימי השושבינים כי הוא מכלל תיקוני פגם הברית. ועיי"ש אם אפשר להפסיק תענית שושבינים ככה"ג.

Imported fruit: Tu B'Shevat in Chutz La'aretz

Rav Moshe Boruch Kaufman, Machon Aleh Zayis

Rosh Hashanah The Mishnah in *Rosh Hashanah* (2a) teaches that the new year for trees is in the month of Shevat. According to *Beis Shammai* the new year occurs on Rosh Chodesh Shevat, whereas according to *Beis Hillel* it is the fifteenth of Shevat, commonly referred to as Tu B'Shevat. Trees that budded prior to this date belong to the previous year, whereas those budding after this time are considered part of the coming year's crop. The Gemara (*Rosh Hashanah* 14a) explains that by this date, most of the season's rains have already fallen.

Tu B'Shevat is mentioned in the *Shulchan Aruch* with regard to several topics: concerning the *halachos* of *orlah* (Y.D. 294:4-5), *hilchos terumos* (Y.D. 331:57), and *hilchos maaser* (Y.D. 331:125-127). *Shulchan Aruch* O.C. mentions it twice. *Shulchan Aruch* rules that *tachanun* is omitted on this day (*Hilchos Tachanun*, 131:6) and that one must not declare a fast on this day (*Hilchos Taanis* 572).

Studying the Halachos of Maaser In *Nefesh Dovid*, Rav Eliyahu Dovid Rabinowitz-Teomim (the *Aderes*), writes that he devoted the day of Tu B'Shevat to learning the *halachos* of *maaser* in the *sefer* of the Rambam. He explains that the purpose of the Yom Tov instituted by omitting *tachanun* is to remind us about the *halachos* of *maaser*, lest they become forgotten in *galus*. His view is based on the *Sifri* (quoted by Rashi, *Devarim* 11:18 see Gra) that one must observe the *mitzvos* of Eretz Yisrael as much as he can, even in exile, to better remember them when we return to Eretz Yisrael.

Eating Fruits *Magen Avraham* cites *Sefer Knesses Hagedolah* in the name of *Sefer Tikkun Yissachar* (written by Rav Yissachar ibn Sassoon [b. 1510] a *talmid* of Rav Levi ibn Chaviv.) that the *Ashkenazim* in Tzefas ate fruits on Tu B'Shevat to commemorate the fact that it is a *Rosh Hashanah* for trees.

Tikkun Yissachar (printed in 1564) is primarily a *sefer* on the Jewish calendar and the *halachos* of *krias haTorah*. He often cites the divergent customs between *Ashkenazim* and *Sefardim*. In Tzefas in his time, the two distinct communities – *Ashkenazim* and *Sefardim* – lived side by side.

At the same time (1557-1560) the *sefer Machzor Maaglei Tzedek*, by Rav Binyamin Ashkenazi, who led the *Ashkenazi kehillah* in Salonika (Greece), was published. The *minhag* of

eating fruits is mentioned there as well. Apparently, this *minhag* was practiced in *chutz laaretz* as well.

Only in Eretz Yisrael In his *siddur*, Rav Yaakov Emden assumes that the *minhag* applies solely in Eretz Yisrael, where the *Rosh Hashanah* for the fruits is practical. Similarly, Rav Tzadok Hakohen of Lublin (*Pri Tzaddik*) is also puzzled by the *minhag* to eat fruits in *chutz laaretz*. Rav Tzadok argues that Tu B'Shevat represents an agricultural date when the trees begin to bud, after most of the rain already passed. This is correct only in Eretz Yisrael. In his country, Poland, as in any other northern country, this does not occur on this date.

Accordingly, Rav Tzadok suggests eating fruits imported from Eretz Yisrael, or at least those fruits that Eretz Yisrael grows. The *shivvas haminim* that Eretz Yisrael are blessed with have meaning, as these fruits are “renewed” on this day. This may be the source of the custom of eating dried fruits like grapes (raisins), figs, and dates, as these are fruits of Eretz Yisrael.

Rav Eliyahu Dovid Rabinowitz-Teomim zt"l

Introducing the Minhag to Sefardim *Sefer Chemdas Yamim* presents a kabbalistic reason for eating fruits on Tu B'Shevat. The *sefer* acknowledges that the Tu B'Shevat *sefer* is not mentioned in the writings of the Arizal or Rav Chaim Vital, but he says that nevertheless, eating fruits is a “*tikkun nifla in nigleh and nistar*.” He remarks that Tu B'Shevat occurs during the period of *Shovavim*, which is a time for *tikkunim*. It is possible that *Chemdas Yamim* intended the *sefer* exclusively for residents of Eretz Yisrael.

Many *gedolei Yisrael* did not accept the *Sefer Chemdas Yamim* and therefore did not practice the various *tikkunim* that *Chemdas Yamim* introduced. Specifically regarding Tu B'Shevat, these *tikkunim* are mentioned neither by the Chida nor by others who usually do quote *Chemdas Yamim*. Perhaps this is because Zohar and Arizal make no mention of it.

[Another example of an *Ashkenazi minhag* that was later introduced to *Sefardim* is the *minhag* of *tashlich*].

Additional Minhagim Other *minhagim* have also become popular in recent generations. These include eating the *esrog* (jelly) from *Sukkos*, davening for a beautiful *esrog* for the coming year, making a *shehecheyanu* on a new fruit, and eating *bokser*, *charuvim* (carob). Interestingly, the two fruits mentioned by name in the Gemaras discussing Tu B'Shevat (*Rosh Hashana* 15) are the *esrog* and the *charuv*.

When partaking of the fruits on Tu B'Shevat, one should be mindful of the various *halachos* of *berachos* and *tola'im*.

Rabbi Ari Lieberman

הרב יצחק הערצבערג

הרב חנן אליהו פאנטעק

מנחם יצחק אשכנזי

הגר"ר יצחק הוטנר זצ"ל / הרב חנניה שטער

כולל אהל נחום

הרב פנחס אליהו קאהן